

అమరవాణి

పంచమి కక్ష్వా

(ఓరియంటల్ స్కూలు)

రచయిత

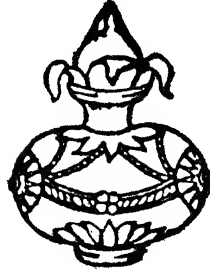
శ్రీ విఠపు లక్ష్మీ నరసింహః

సంపాదకః

శ్రీ పులవర్తి నూకల రాయః

చిత్రకారః

ఇల్లింగ్టన్ ACCN-19133

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ ప్రకాశనము

హైదరాబాదు

జననీ జన్మ భూమిశ్చ స్వరాదపి గరియసీ

అంటరానితనం ఒక పాపం

అంటరానితనం ఒక నేరం

అంటరానితనం రాజ్యాంగానికి విరుద్ధం

అంటరానితనం జాతికే ద్రోహం

Government of Andhra Pradesh, — Hyderabad!

New Edition

First Published, 1985

ACC No. 19/33

All rights whatsoever in this book are strictly reserved and no portion of it may be reproduced by any process for any purpose without the written permission of the copyright owners.

Price : Rs. 3-40 PaisJe

Printed in India
at the Andhra Pradesh Govt. Text-book Press,
Mint Compound, Hyderabad,
Andhra Pradesh.

ప్రాక్కథనమ్

గ్రంథోదయం ఆంధ్రప్రదేశ ప్రభుత్వ విద్యాశాఖయా ప్రాచ్యపాఠశాలాసు, అనురూపతయానిరూపితాంప్రణాళి మనుస్యత్యైవరచితః। పంచమ కక్ష్య ఛాత్రాణాం సంస్కృత బోధనే ప్రథానతయా చత్వారీమానిలక్ష్యాణి నిర్దిష్టాని. తానిక్రమశః సంస్కృత శబ్దపరిచయః, అన్వయజ్ఞానం, భావవ్యక్తికరణం, నిబిడార్థానామనగాహనంచేతి.

ప్రథమతః నిద్యార్థినః ప్రతిపాఠబోధనారంభే పాఠ్యాంతర్గత మనోహర విషయోపన్యాసేన ఉన్ముఖీకర్తవ్యాః। ఇదంచసర్వస్య ఉపాధ్యాయస్య ప్రథమం కర్తవ్యమ్. తతః సూచితానాం సూతనానాం పదానాం విషయాణాంచబోధనం ఆంధ్రభాషాయామేవకర్తవ్యమ్. పాఠ్యవిషయబోధనే, పాఠశాలాయాం ఉపలభ్యాని, ఉపకరణాని (చిత్రపటాదీని) ఛాత్రాణాం పూర్వానుభవః, పరిసరాఘటుశ్చ యథోచితముపయోక్తవ్యాని.

బోధ్యాంశేషు గద్యభాగః ద్వివారం త్రివారంవా ఉపాధ్యాయేన కఠ్ఠాయాం పఠనీయః। పద్యభాగశ్చ పుత్రానుగుణం మధురం పఠనీయః। తదనంతరం ఛాత్రైరపి సామూహికం, ఏకైకశశ్చ పఠితు మవకాశోదేయః. తతః పాఠ్యగతానాం సూతనానాం పదానాం, ప్రయోగాణాంచ పరిచయః కర్తవ్యః.

యే చ విషయాః శంకస్థీకర్తవ్యాః అమరకోశ సుభాషితాదయః శబ్దధాత్వాది వ్యాకరణ విషయాః తేషాం కంఠస్థీకరణం నిర్దిష్టకాలే కర్తవ్యమేవ. నిర్దిష్ట విషయబోధానంతరం, కఠ్ఠాభ్యంతరే మౌఖికైః రచనారూపైశ్చప్రశ్నైః ఛాత్రాః పరీక్షితవ్యాః. పాఠ్యభాగాంతేషు దత్తానాం ప్రశ్నానామనురూపాణి

ప్రశ్నాంతరాణ్యపి, కల్పయిత్వాగృహకృత్యాని, దేయాని. తానిచప్రతిదినం సాధ సాధుప్రకటనేన శోధయితవ్యాని.

పాఠ్యబోధన సమయఏవ ఆమరకోశానుసారేణ, పర్యాయ పదాని తథావ్యతిరేకపదాని, చ బోధ్యాని. అత్రఉపాధ్యాయేన, కేవలం సహాయకే భవితవ్యమ్.

సంస్కృత బోధనే ఉపాధ్యాయైః తథాయత్నః కార్యః యథా ఛాత్రాణా భారతీయసంస్కృత్యాం, విజ్ఞానేరామాయణ మహాభారతాది గ్రంథేషు, జాతీయ నాయకేషు గౌరవంభక్తిశ్చ ప్రతిదినం వర్ధతే ।

అయం చగ్రంథః ఛాత్రాణాం సంస్కృత భాషాభిజ్ఞానాయ విశిష్టము కరణం భవిష్యతీత్యాశాస్మహే ఇతిశమ్ సర్వేషామ్.

విషయ సూచీ

1.	విష్ణు స్తోత్రమ్	...	...	1
2.	సుభాషితాని	...	...	3
3.	భద్రదగజ మహిమా	...	...	7
4.	సీతాన్వేషణమ్	...	...	12
5.	పోతనార్యః	...	...	16
6.	నలోపాఖ్యానమ్	...	...	20
7.	'అంధ్రకేసరీ' ప్రకాశః	...	...	26
8.	ధేనుః	...	...	32
9.	భారవిః (గేయమ్)	...	...	36
10.	కాశీక్షేత్రమ్	...	...	42
	అమరకోశః	...	...	47
	శబ్దాః	...	...	51
	ధాతవః	...	...	56

భారతదేశీయగీతమ్

జన గణ మన అధినాయక జయహే

భారత భాగ్య విధాతా !

పంజాబ, సింధు, గుజరాత మరాఠా

ద్రావిడ, ఉత్కల వంగా !

వింధ్య హిమాచల యమునా గంగా

ఉచ్చల జలధి తరంగా !

తవశుభ నామే జాగే !

తవశుభ ఆశిషమాగే !

గాహే తవ జయగాథా !

జన గణ మంగళ దాయక జయహే

భారత భాగ్య విధాతా

జయహే ! జయహే ! జయహే !

జయ జయ జయ జయహే !

ప్రతిజ్ఞా

భారతభూమిః మే మాతా. భారతీయాః సర్వేమే శోదరాః భగిన్యశ్చ.

భారతేదేశే మమ మనః స్నిహ్యతి. వివిధే సమృద్ధే చ భారతీయే సంప్రదాయే అహం గర్వముద్వహామి. తస్య యోగ్యో భవितుం సర్వదా యతేయం.

మమ పితౄనాం, గురూనాం, వృద్ధాంశ్చాపి సర్వాన్సాదరం పూజయేయమ్. సర్వస్మిన్నపి జనే సబహుమానం వ్యవహరేయమ్.

మదీయాయ దేశాయ, దేశీయేభ్యశ్చ మదీయేభ్యః మమ భక్తిం ప్రతిజానే.

తేషాం యోగక్షేమావేవ మే ఆనందహేతుః, నాన్యః.

1. విష్ణు స్తోత్రమ్

శ్లోకాః:-

1. ఓం నమో భగవతే తస్మై యత ఏతచ్ఛివాత్మకమ్ ।
పురుషాయాదిబీజాయ పరేశాయాభిధీమహి ॥
2. నమ ఆత్మప్రదీపాయ సాక్షిణే పరమాత్మనే
నమో గిరాం విదూరాయ మనసః చేతసామపి ॥
3. క్షేత్రజ్ఞాయ నమస్తుభ్యం సర్వాధ్యంజాయ సాక్షిణే
పురుషాయాత్మమూలాయ మూలప్రకృతయే నమః ॥

4. నమః కృష్ణాయ రామాయ వసుదేవసుతాయ చ
ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయ సాత్త్వతాం పతయే నమః ॥
5. నమస్తుభ్యం భగవతే పురుషాయ మహాత్మనే
భూతావాసాయ భూతాయ పరాయ పరమాత్మనే ॥

(మహాభాగవతాత్)

అభ్యాసము

స్వై శ్లోకములను కంఠస్థము చేయవలెను.

---

2. సుభాషితాని

1. శ్లో॥ పరోపకారాయ ఫలన్ని వృక్షైః
పరోపకారాయ వహన్ని నద్యః ।
పరోపకారాయ దుహన్ని గావః
పరోపకారార్థ మిదం శరీరమ్ ॥
2. శ్లో॥ న చోరహార్యం న చ రాజహార్యం
న భ్రాతృభాజ్యం న చ భారకారి ।
వ్యయీకృతే వర్తత ఏవ నిత్యం
విద్యాధనం సర్వధన ప్రధానమ్ ॥
- 3 శ్లో॥ గుణవజ్జన సంసర్గాత్ యాతి నీచోపి గౌరవమ్ ।
పుష్పమాలానుషంగేణ సూత్రం శిరసి ధార్యతే ॥
4. శ్లో॥ యః పృష్ట్యా కురుతే కార్యం ప్రప్తవ్యాన్
స్వహితాన్ గురూన్ ।
న తస్య జాయతే విఘ్నః కస్మింశ్చిదపి కర్మణి ॥
5. శ్లో॥ ఉద్యమేన హి సిద్ధ్యన్తి కార్యాణి న మనోరథైః ।
న హి సుప్తస్య సింహస్య ప్రవిశన్తి ముఖే మృగాః ॥

6. శ్లో॥ అయం నిజః పరోవేతి గణనా లఘు చేతసాం ।
ఉదారచరితానాం తు వసుధైవ కుటుంబకమ్ ॥
7. శ్లో॥ ఏకః స్వాదు న భుంజీత నైవ సుప్తేషు జాగృయాత్ ।
ఏకో న గచ్ఛేత్ అధ్వానం నైకశ్చార్థాన్ విచింతయేత్ ॥
8. శ్లో॥ నాస్తి మాతృసమః స్నేహః నాస్తి మాతృసమం సుఖమ్ ।
నాస్తి మాతృసమో దేవః ఇహలోకే పరత్ర చ ॥
9. శ్లో॥ అదానదోషేణ భవేత్ దరిద్రః
దారిద్ర్యదోషేణ కరోతి పాపమ్ ।
పాపాదవశ్యం నరకం ప్రయాతి
పునః దరిద్రః పునరేవ పాపీ ॥
10. శ్లో॥ సర్వే చ సుఖినః సన్తు సర్వేసన్తునిరామయాః ।
సర్వే భద్రాణి పశ్యన్తు మా కశ్చిత్ దుఃఖమాప్నుయాత్ ॥

భావములు :—

1. మనకు మేలు చేయుటకే చెట్టు వండ్లు కాయుచున్నవి. నదులు ప్రవహించుచున్నవి, ఆవులు పాలిచ్చుచున్నవి. కావున మన జీవితము కూడ ఇతరులకు సహాయపడుటకే ఎక్కువగా ఉపయోగించవలెను.

2. విద్య అను సంపద డబ్బు, ధాన్యము, బంగారు మొదలగు సంపదల కంటె గొప్పది. ఎందుకనగా విద్య అను సంపదను దొంగలు దొంగిలించలేరు, రాజులు (ప్రభుత్వము) తీసుకొనలేరు, సోదరులు పంచుకొనుటకు వీలుపడదు. అంతేగాక ధనము ఖర్చు చేసినచో తరిగిపోవును. కాని విద్య అను ధనము ఒకరికి బోధించినచో మరింతగా అభివృద్ధిపొందును.
3. మంచిగుణము గలవారితో స్నేహము చేసిన సామాన్యుడు కూడ మంచివారితో సమానమైన గౌరవమును పొందును. పూలమాలలో ఉన్న దారము పూలతో కూడ తలపై ధరింపబడుచున్నది.
4. ఎవడైతే తనమేలు కోరువారిని, పెద్దలను అడిగి ఏదైనను పని చేయుటకు ప్రారంభించునో అతనికి ఆ పని ఎట్టి విఘ్నము లేక ఫలించును.
5. పనులు కష్టపడి ప్రయత్నించుట వలన ఫలించును. కేవలము కోరికలు తలంచినంత మాత్రమున ఫలించవు. నిద్రబోవుచున్న సింహము నోటిలోనికి మృగములు తమంతట తామే వచ్చి ప్రవేశించవుగదా.
6. పీరు నా వారు, వారు కాదు అనుభావము అల్పబుద్ధిగల వారికే ఉండును. మహాత్ములు ప్రపంచములోని వారందరినీ తమ కుటుంబములోని వారుగనే చూచెదరు.

7. రుచిగల పదార్థములను ఒక్కడే తినగూడదు. అందరూ నిద్రబోవు సమయమున ఒక్కడే మేలుకొని యుండరాదు. ఒంటరిగా బాటపై నడువగూడదు. చేయదలచిన పనులను గూర్చి ఒక్కడే ఆలోచించి నిర్ణయము తీసుకొనగూడదు.
8. తల్లితో సమానముగ ప్రేమ చూపువాటలేరు, సుఖము కలిగించు వారులేరు. ఈ లోకమునగాని, పరలోకమునగాని తల్లితో సమానమైన దైవమే లేదు.
9. దానము చేయకుండుట వలన దరిద్రుడై జన్మించును. దరిద్రుడుగా జన్మించినవాడు ధనములేక దానికొరకు పాపపు పనులు చేయును. ఆ పాపమువలన మరలా దరిద్రుడుగానే జన్మించును. తరువాత పాపి, మరలా దరిద్రుడు అగుచునే ఉండును. కావున మనకున్నంతలో దానము చేయుట మంచిది.
10. ఈ ప్రపంచములో అన్నిప్రాణులు సుఖముగా ఉండవలెను. అందరూ ఏరోగములేనివారుగా ఆరోగ్యవంతులై ఉండవలెను, అందరూ శుభములే చూడవలెను, ఎవరునూ ఎట్టిదుఃఖమునూ పొందరాదు—అని మనము నిత్యము భావించవలెను.

అభ్యాసము

పై శ్లోకములను, భావములను కంఠస్థము చేయవలెను.

1. 'వృక్షః' అను పదమునకు నాలుగు పర్యాయపదములను వ్రాయుము.
2. 'దేవః' అను శబ్దమును 'రామ' శబ్దము వలె అన్ని విభక్తివచనములలోను వ్రాయుము.

3. భద్రగజ మహిమా

అర్థా:

పురా = పూర్వము

కర్ణః = చెవి

బోధిసత్త్వః = బుద్ధుడు

ఝటితి = త్వరగా

సపది = వెంటనే

గగనం = ఆకాశము

అనేకథా = చాల విధములుగ

త్వాదృశః = నీవంటివాడు

సవిధే = వద్ద

పురా బోధిసత్త్వః మగధరాజ్యే రూపసంపన్నం గజరూపం జన్మప్రాప్తవాన్. తం మనోహరం గజం దృష్ట్వా మగధరాజః స్వమంగళ హస్తీనం కృతవాన్.

ఏకస్మిన్ ఉత్పవసమయే నగరం సర్వం సమలంకృతమ్. తత్ నగరంద్రష్టుం రాజా సర్వాలంకారశోభితం మంగళగజం ఆరుహ్య నగరప్రదక్షిణం కృతవాన్. సర్వే జనాః మార్గమధ్యే స్థిత్వా మంగళగజస్య రూప సౌభాగ్యం దృష్ట్వా — ‘అహో అస్య గమన విలాసః ! లక్షణ విభవః చ మహత్తరః. అసౌ గజః చక్రవర్తినః కృతే సర్వథా అర్హతమః’ ఇతి వర్ణయన్తిస్మ. తథా మూర్ఖః సః రాజా ఈర్ష్యాః అభవత్. సః తం భద్రగజం పర్వత శిఖరాత్ పాతయిత్వా మారయితుం దుర్బుద్ధిం చకార. తస్మిన్ ఏవ

క్షణే గజాచార్యం ఆహూయ 'కిం త్వయా ఏషః గజః సుశిక్షితః?' ఇతి అపృచ్ఛత్. 'అమ్, గజః సుశిక్షితః ఏవ' సః ప్రత్యవదత్. యది సుశిక్షితః, ఏనం గజం పర్వతశిఖరం ఆరోపయితుంత్వం శక్తః వా? ఇతి రాజా పునః ప్రశ్నం కృతవాన్. 'తథైవ కరోమి' ఇతి గజాచార్యః తం గజం పర్వతశిఖరే ఆరోపితవాన్.

రాజా స్వపరివారేణ సహ తస్య పర్వతస్య శిఖరం గతవాన్. శిఖరాగ్రే స్థితం గజం దృష్ట్వా దుర్మతిః రాజా - యది ఏషః గజః త్వయా సుశిక్షితః తం గజం ఏకం పాదం ఉత్థాప్య పాదత్రయేణ ఏవ శిఖరాగ్రే సంస్థాపయ ఇతి ఉక్తవాన్. శిక్షకః తం గజం అంకుశేన స్పృష్ట్వా పాదత్రయేణ శిఖరాగ్రే సంస్థాపితవాన్. పునః రాజ్ఞా ద్వాభ్యాం పాదాభ్యాం స్థాపయితుం ఆదిష్టః. శిక్షకేన గజః తథైవ స్థాపితః. పునరపి సః మహిపతిః గజం ఏకేన పాదేన ఏవ స్థాపయితుం ఆదిష్టవాన్. గజాచార్యేణ తథైవ కృతమ్. ఏవం అనేకథా భద్రగజస్య ప్రాణాన్ హర్తుం ప్రయత్నం కృత్వా రాజా విఫలో బభూవ. అన్తే రాజా తం గజం ఆకాశే స్థాపయితుం అజ్ఞాపయామాన.

తదా గజాచార్యః మనసి ఏవం అచింతయత్ - 'అస్మిన్ జంబూద్వీపే అస్య గజస్య సమః సుశిక్షితః అన్యః గజః నాస్తి. దుష్టబుద్ధిః ఏషః భూపతిః అస్య గజస్య మరణం ఇచ్ఛతి ఇతి. నవది సః ఆచార్యః గజస్య కర్ణే ఏవం అవదత్ భోః, అయం దుష్టః

నరపతిః త్వాం హస్తుమిచ్ఛతి. యది తవశక్తిః అస్తి మయా
సహైవ వారణాసీపురం గచ్ఛ' ఇతి సదృఢం బభాషే.

సః మహాసత్త్వః భద్రగజః ప్రాక్తన జన్మపుణ్యేన శక్తి
సంపన్నః రుటితి గగనం ఉదపతత్. అరూఢగజః గజాచార్యః
'మహారాజ త్వాదృశస్య మందపుణ్యస్య దుష్టచిత్తస్య సమీపే ఏషః
భద్రగజః స్థాతుం నయుక్తః. అస్య ఆరోహణే వివేకి పుణ్యాత్మా
చ ప్రభుః ఏవ అర్హః. తవ సవిధే ఏషః స్వగౌరవేణ సహైవ
వినశ్యతి. త్వం గుణగౌరవం న జానాసి' ఇతి అబ్రవీత్.

అనంతరం గజాచార్యః వారణాసీపురం గత్వా రాజసౌధం గణన్య ఉపరి ఆకాశే గజం స్థాపితవాన్. సర్వే జనాః ఆకాశే గజం దృష్ట్వా విస్మితాః బభూవుః. రాజా అపి సౌధాత్ బహిః ఆగతవాన్. గజాచార్యః గజవృత్తాంతం శ్రావితవాన్. సః రాజాప్రహృష్టః భూత్వా 'భూమిం అవతర' ఇతి తస్మై స్వాగతం వ్యాజహార. భద్రగజః భూమిం అవతరత్. సుమతిః సః రాజాసర్వం వారణాసీపురం సమలంకృత్య భద్రగజం మంగళ హస్తీశాలాయాం ప్రతిష్ఠాపితవాన్.

అనంతరం సః రాజా రాజ్యం త్రిదా విభజ్య ఏకంభాగం గజరూపాయ బోధిసత్త్వాయ, అవరం గజాచార్యాయ చ దత్వా అవశిష్టం స్వయం అనుబభూవ. తదారభ్య తస్య రాజ్ఞః ప్రభావః వృద్ధిం గతః. క్రమశః సర్వః అపి జంబూద్వీపః తస్య హస్తగతః అభవత్.

సూక్తిః — సుబుద్ధిః వృద్ధిమాప్నోతి దుష్టబుద్ధిః వినశ్యతి.

అభ్యాసః

1. ప్రశ్నాః -

1. జనాః భద్రగజం కిమితి వర్ణయన్తి స్మ ?
2. భద్రగజః ఆకాశమార్గేణ కిం నగరం అగచ్ఛత్ ?
3. రాజా రాజ్యం కథం విభజ్య దత్తవాన్?
4. కః వృద్ధిం ఆప్నోతి ?

2. 'మహాపతి' శబ్దమును 'హరి' శబ్దము వలె వ్రాయుము.
  3. 'గజం' అను పదమునకు విభక్తి, ఇతర వచనములను తెలుపుము.
  4. క్రింది పదములకు పర్యాయపదములను వ్రాయుము :-
 1. పర్వతః   2. అకాశః   3. గజః   4. జన్మ
  5. 'ఇచ్ఛతి' అను క్రియకు మూడు పురుషములను, వచనములను తెలుపుము.
-

4. సీతాన్వేషణమ్

1. శ్లో॥ స చ సర్వాన్ సమాసీయ వానరాన్ వానరర్షభః ।
దిశః ప్రస్థాపయామాస దిదృక్షః జనకాత్మజామ్ ॥

2. శ్లో॥ తతో గృధ్రస్య వచనాత్ సంపాతేః హనుమాన్ బలీ ,
శతయోజనవిస్తీర్ణం పప్లువే లవణార్ణవమ్ ॥

3. శ్లో॥ తత్ర లంకాం సమాసాద్య పురీం రావణపాలితాం ।
దదర్శ సీతాం ధ్యాయంతీం అశోకవనికాం గతామ్ ॥
4. శ్లో॥ నివేదయిత్వా భిక్షానం ప్రవృత్తిం చ నివేద్య చ ।
సమాశ్వాస్య చ వైదేహీం మర్దయామాస తోరణమ్ ॥
5. శ్లో॥ పంచ సేనాగ్రగాన్ హత్వా సప్త మంత్రిసుతానపి ।
శూరమక్షం చ నిష్పిష్య గ్రహణం సముపాగమత్ ॥
6. శ్లో॥ అస్త్రేణోస్మక్తమాత్మానం జ్ఞాత్వాపైతామహాద్వరాత్ ।
మర్దయన్ రాక్షసాన్ వీరో యంత్రణస్తాన్ యదృచ్ఛయా॥
7. శ్లో॥ తతో దద్ధ్వా పురీం లంకాం బుతే సీతాం చ మైథిలీం ।
రామాయ పునరాఖ్యాతుం పునరాయాన్మహాకపిః ॥
8. శ్లో॥ సోఽభిగమ్య మహాత్మానం కృత్వా రామం ప్రదక్షిణం ।
న్యవేదయదమేయాత్మా దృష్టౌ సీతేతి తత్త్వతః ॥

(శ్రీరామాయణాత్)

భావములు:—

1. శ్రీరాముడు సుగ్రీవుని కిష్కింధరాజ్యమునకు రాజుగా చేసిన తర్వాత వానరులకు (కోతులకు) రాజు అయిన సుగ్రీవుడు వానరులను అందరినీ పిలిచి సీతను వెదకుటకొరకు వారిని అన్నిదిక్కులకు పంపెను.

2. తర్వాత జటాయువు అను గ్రద్దయొక్క అన్నఅయిన సంపాతి అను గ్రద్దచెప్పిన మాటవలన బలవంతుడగు హనుమంతుడు నూతనామడల (800 మైళ్ళు) వెడల్పుగల ఉప్పనీళ్ళ సముద్రమును దాటెను.

3. సముద్రమును దాటి అక్కడ రావణుడు పరిపాలించు లంకా పట్టణములో ప్రవేశించి అచ్చట అశోకవృక్షముల తోటలో ఎప్పుడూ రామనామమునే స్మరించుచున్న సీతాదేవిని చూచెను.

4. ఆంజనేయుడు రాముడిచ్చిన ఉంగరమును సీతాదేవికి యిచ్చి రామలక్ష్మణుల కుశలవార్తలను తెలిపి, ఆమెను ధైర్యవచనములతో ఓదార్చి, తర్వాత ఆతోట వాకిలిని విరుగగొట్టెను.

5. తనను ఎదిరించుటకు వచ్చిన బదుమంది సేనాపతులను, మంత్రి కుమారులను ఏడుగురను, శూరుడైన అక్షుడు అను రావణుని కుమారునిచంపి చివరకు రావణుని మరియొక కొడుకైన ఇంద్రజిత్తు ప్రయోగించిన బ్రహ్మస్త్రము వలన పట్టుబడెను.

6. ఆంజనేయుని కట్టివేసిన బ్రహ్మస్త్రము పూర్వము బ్రహ్మదేవుడు ఇచ్చిన వరమువలన పట్టువదలుచుండెను. ఆంజనేయునికి యీ విషయము తెలిసినను, రాక్షసులు త్రాడుతోగట్టి లాగుచున్నను కొంతసేపు ఊరకుండి తర్వాత వారిని కొట్టి చంపెను.

7. హనుమంతుడు సీతను, ఆమె ఉన్న ప్రదేశమును తప్ప మిగిలిన లంక నంతయు కాల్చి యీ సంతోష వార్తలను శ్రీరామునికి తెలుపుటకు మరల సముద్రమును దాటి రాష్ట్రుని వద్దకు వచ్చెను.

8. వానర పీరుడైన ఆంజనేయుడు మహాత్ముడగు రామునికి భక్తితో ప్రదక్షిణము చేసి తాను చూచిన విషయమంతయు వివరముగా రామునికి తెలియజేసెను.

అభ్యాస:

1. ప్రశ్నా:—

1. సుగ్రీవః కిమర్థం వానరాన్ దిశః ప్రస్థాపయామాన?
2. ఆంజనేయః అంకాయాం సీతాం కుత దదర్శ?
3. హనుమాన్ కన్యవరాత్ బంధనాత్ విముక్తః?

2. 'పురీ' అను శబ్దమును 'గౌరీ' శబ్దమువలె అన్ని విభక్తి వచనములలోను వ్రాయుము.

3. సంఖ్యవాచకాః శబ్దాః—

ఏకః = ఒకటి   చత్వారః = నాలుగు   సప్త = ఏడు

ద్వౌ = రెండు   పంచ = ఐదు   అష్ట = ఎనిమిది

త్రయః = మూడు   షట్ = ఆరు   నవ = తొమ్మిది

5. పోతనార్యః

అర్థాః:-

నానా = ముక్కు

నిధాయ = ఉంచి

ముహూః ముహూః = మూలమునాటికి

పపాత = పడెను

దధౌ = ధరించెను

అస = పొందెను

నితరాం = మిక్కిలి

ఉపవిశ్య = కూర్చుని

పోతనార్యః ఆంధ్రకవిషుశ్రేష్ఠతమః ఏషః అస్మాకం ఆంధ్రదేశే
వరంగల్ నగరస్య సమీపే 'బమ్మెర' ఇతిగ్రామే జాతః. కవివరస్య

పోతనార్యస్య జననీ లక్క-మాంబా, జనకః కేసనామాత్యః. ఏతేషాం కుటుంబః సదాచారసంపన్నః దైవభక్తిపరః చ.

ఆంధ్రభాషాయాం శ్రీనాథనామా మహాకవిః అపి ప్రసిద్ధః. శ్రీనాథః పోతనార్యః ఉభౌ అపి కవితా విజయయాత్రాసు ప్రియ సహచరౌ. శ్రీనాథః స్వకావ్యాని రాజభ్యః సమర్ప్య ధనవస్తువాహన క్షేత్రాదికం ప్రాప్తవాన్. కింతు పోతనార్యః నిర్దనః అపి తథా న కృతవాన్.

శ్రీశృంగేరీ శంకరాచార్య పీఠస్య అధిపతిః శ్రీ విరూపాక్షస్వామీ కవయే పోతనార్యాయ గోపాల సుందరీ మంత్రం ఉపదిష్టవాన్. తస్యమంత్రస్య ప్రభావేణ పోతనామాత్యః బాల్యే ఏవ సహజసిద్ధకవితాభరణః అభవత్. అతః ఏవ అసౌ “సహజపండితః” ఇతి విరుదమలభత.

పోతనామాత్యః భగవతా వ్యాసమహర్షిణా విరచితం సంస్కృత మహాభాగవతం ఆంధ్రీకృత్య భక్తిసుధామయ కవితా ప్రవాహేణ స్వయంతర్తుం, సర్వాన్ జనాన్ తారయితుం చ దృఢమతిః అభవత్. ఏకదా అసౌ భార్యాసహితః శ్రీశైలపుణ్య క్షేత్రేదేవం శ్రీమల్లికార్జునం సంసేవితుం గతవాన్. తస్మిన్ సమయే మహాకవిః శ్రీనాథః అపి శ్రీశైలక్షేత్రం ఆగతవాన్. తదా ప్రియతమ మిత్ర సందర్శనేన మహానందభరితః పోతనార్యః స్వమనసి స్థితం భాగవతగ్రంథ రచనా భీష్టం ప్రకటితవాన్, తదా హర్షపులకితః శ్రీనాథకవిః భాగవతరచనాయాం ప్రథమం శ్రీకృష్ణలీలాః, ప్రహ్లాద చరితం ఇత్యాది ఘటనాః విరచితుం సూచితవాన్.

ఏకస్మిన్ దినే పోతనామాత్యః స్వబంధుభిః సహ భద్రాచల
సమీపే గోదావరీనద్యాం గ్రహణస్నానం ఆచరితుం అగచ్ఛత్.
స్నానానంతరం నాస్రాగే దృష్టిం నిధాయ జపతిస్మ. అనంతరం
అనిచ్ఛాపూర్వం తస్య దృష్టిః భద్రాచలశిఖరే పపాత. తస్మిన్ పర్వత
శిఖరాగ్రే స్థితః ఏకః నీలమేఘః శ్రీరామ చంద్రాకృతిం దదౌ.
పోతనార్యః అనంతం ఆనందం ఆప. తదా భగవాన్ రామః—
“అహం రామభద్రః, న సంశయః. శ్రీమహాభాగవతం ఆంధ్రీకృత్య
మదంకితం కురు” ఇతి పోతనామాత్యం ఆదిదేశ.

ప్రమోదపూర్ణః సః కవిః భగవతః శ్రీరామస్య సకరుణా
దేశవచనామృతేన ఆత్మానం ధన్యజీవినం మత్వా బమ్మెరగ్రామం
గతవాన్. తస్మిన్ గ్రామే శ్రీవేణుగోపాలదేవాలయః ఆసీత్. తత్ర
ఏవ ఉపవిశ్య పోతనార్యః ఆంధ్ర మహాభాగవతం విరచితవాన్.
ఏషః మహాగ్రంథః భగవతే రామభద్రాయ సమర్పితశ్చ.

ఆంధ్ర మహాభాగవతే శ్రీకృష్ణలీలాః, గజేంద్రమోక్షః,
వామనావతార చరితం, శ్రీకుచేలోపాఖ్యానం, ప్రహ్లాదచరితం ఇత్యాది
మఱినా గతాని హృదయ రంజకాని పద్యాని ఆంధ్రజనాః ముహూః
ముహూః పఠంతః నితరాం మోదంతే. కవివరస్య పోతనామాత్యస్య
'మందార మకరంద మాధుర్య' పద్య ప్రవాహః పండితాన్ పామరాన్
పావన విష్ణుపాద కమలే ప్రాపయతి. ధన్యజీవీ మహాకవిః
పోతనార్యః ఆంధ్రజనాన్ అస్మాన్ ధన్యజీవినః కృతవాన్.

అభ్యాస:

1. పఞ్చా:—

1. పోతనార్యస్య మాతాపితరౌ కౌ?
2. శ్రీవిరూపాక్షస్వామీ పోతనార్యాయ కిం ఉపదిష్టవాన్?
3. శ్రీరామః పోతనామాత్యం కిం అవదత్?
4. మహాభాగవతే ప్రధానఘటనాః లిఖత.

2. కానీచన పదాని:—

1. తర్తుం = తరించుటకు
2. సేవితుం = సేవించుటకు
3. రచితుం = రచించుటకు
4. లిఖితుం = వ్రాయుటకు
5. పఠితుం = చదువుటకు

3. వ్యతిరేక పదాని :—

1. పండితః × పామరః
2. ధన్యః × అధన్యః
3. సదాచారః × దురాచారః
4. ఆరుహ్య × అవరుహ్య
5. వివేకీ × అవివేకీ
6. సుబుద్ధిః × దుర్బుద్ధిః

4. 'కవిషు' అను పదమునకు విభక్తి, ఇతరవచనములు తెలుపుము.

5. 'బంధు' శబ్దమును 'శంభు' శబ్దమువలె అన్నివిభక్తివచనములలోను వ్రాయుము.

6. న లో పా ఖ్యా న వ్

1. శ్లో॥ ఆసీద్రాజా నలోనామ వీరసేనసుతో బలీ
ఉపపన్నో గుణైరిష్టై రూపవానశ్వకోవిదః ॥
2. శ్లో॥ తథైవాసీత్ విదర్భేషు భీమో భీమపరాక్రమః
శూరః సర్వగుణైర్యుక్తః ప్రజాకామః స చాప్రజః ॥
3. శ్లో॥ తస్మైప్రసన్నో దమనః సభార్యాయ వరందదౌ
కన్యారత్నం కుమారాంశ్చ త్రీసుదారాన్ మహామునిః ॥
4. శ్లో॥ దమయన్తితు రూపేణ తేజసా యశసాశ్రియా
సౌభాగ్యేన చ లోకేషు యశః ప్రాపసుమద్యమా ॥
5. శ్లో॥ తస్యః సమీపే తు నలం ప్రశశంసుః కుతూహలాత్
నైషధస్య సమీపే తు దమయన్తిం పునః పునః ॥
6. శ్లో॥ తయోరదృష్టః కామ్యోభూత్ శృణ్వతోః సతతం గుణాన్
అన్యోన్యం ప్రతి కౌన్తేయ స వ్యవర్ధత హృచ్చయః ॥
నలేన ప్రేషితః హంసః దమయన్తిమ భాషత—
7. శ్లో॥ దమయన్తి నలో నామ నిషధేషు మహీపతిః
అశ్వినోః సదృశోరూపే న సమాస్తస్య మానుషాః ॥
8. శ్లో॥ త్వం చాపి రత్నం నారీణాం నరేషు చ నలో వరః
విశిష్టయా విశిష్టేన సంగమో గుణవాన్ భవేత్ ॥

9. శ్లో॥ దమయన్తితు తత్ శ్రుత్వా వచో హంసస్య భారత
తతః ప్రభృతి న స్వస్థా నలం ప్రతి బభూవ సా ॥
10. శ్లో॥ శ్రుత్వాతు పార్థివాః సర్వే దమయన్త్యాః స్వయంవరం
అభిజగ్ముః తతో భీమం రాజానో భీమశాసనాత్ ॥
11. శ్లో॥ లోకపాలాః మహేంద్రా ద్యాః స్వయంవర సభాతలే
చత్వారోపి నలాకారం ధృత్వాసన్ వరణేచ్ఛవః ॥
12. శ్లో॥ దమయన్తి తతో రంగం ప్రవివేక శుభాననా
దదర్శభై మీ పురుషాన్ పంచ తుల్యాకృతీనిహ ॥
దేవేభ్యః ప్రాంజలిర్భూత్వా వేషమానేదమబ్రవీత్—
13. శ్లో॥ యథేదం వ్రతమారబ్ధం నలస్యారాధనే మయా
తేన సత్యేన మే దేవాః తమేవ ప్రదిశన్తు మే ॥
14. శ్లో॥ సా సమీక్ష్య తు తాన్ దేవాన్ పుణ్యశ్లోకం చ భారత
నై షధం వరయామాస భై మీధర్మేణ పాండవ ॥
శ్రుత్వా వివాహం దేవేభ్యః దమయన్త్యాః నలస్యచ—
15. శ్లో॥ తతః స సమయం కృత్వా ద్వాపరేణ కలిఃసహ
అజగామ తతః తత్రయత్రరాజా సనై షధః ॥
16. శ్లో॥ స నిత్యమన్తర ప్రేప్పుః నిషధేష్వవసచ్చిరం
అథాస్య ద్వాదశేవర్షేదదర్శ కలిరన్తరమ్ ॥
17. శ్లో॥ కృత్వా మూత్రముపస్పృశ్య సంధ్యామన్వాన్తనై షధః
అకృత్వా పాదయోః శౌచం తత్రైనం కలిరావిశత్ ॥

18. శ్లో॥ యథా తదభిత్ ద్యూతం పుష్కరస్య నలస్య చ
యుధిష్ఠిర! బహూన్ మాసాన్ పుణ్యశ్లోక స్వజీయత ॥

19. శ్లో॥ నిశ్చక్రామ తతోరాజా త్యక్త్వా సువిపులాం శ్రీయం
దమయన్త్యేక వస్త్రాభ గచ్ఛంతం పృథతోఽన్యగాత్ ॥
20. శ్లో॥ వనే శయానాం తాం ధైమీం పరిత్యజ్య స నిరయః
కలిప్రభావేణనలః స్వాభీష్టిన దిశాయయా ॥
దమయన్తి ప్రబుద్ధాతు ప్రాక్రోశత్ దుఃఖితా సత్తి-

21. శ్లో॥ హానాథ! హామహారాజ! హాస్వామిన్ కిం జహాసి మాం
హా హతాస్మి వినష్టాస్మి భీతాస్మి విజనే వనే ॥
22. శ్లో॥ ముహురుత్పతతే బాలా ముహుః పతతి విహ్వలా
ఇతశ్చేతశ్చ రుదతీ పర్యధావత దుఃఖితా ॥
23. శ్లో॥ కందరాంశ్చ నితంబాంశ్చ నదీశ్చాద్భుత దర్శనాః
దదర్శతాన్ భీమసుతా పతిమన్వేష్యతీ తదా ॥
24. శ్లో॥ గచ్ఛన్తి సా చిరాత్ బాలా పురమాసాదయన్మహత్
సాయాహ్నో చేదిరాజస్య సుబాహోః సత్యదర్శినః ॥
25. శ్లో॥ సా తత్ర పూజ్యమానా వై దమయన్తి వ్యనందత
సర్వకామైః సువిహితైః నిరుద్వేగావసత్ తదా ॥
26. శ్లో॥ వనే గచ్ఛన్ నలోఽపశ్యత్ శాపేన స్థావరం స్థితం
కర్కటకం నాగరాజం తం చ శాపాదమోచయత్ ॥
27. శ్లో॥ కర్కటకస్య వచనాత్ ఋతుపర్ణస్య భూపతేః
అయోధ్యానగరం గత్వా అశ్వాధ్యక్షపదేఽవసత్ ॥
28. శ్లో॥ హృతరాజ్యే నలే భీమః సభార్యే చ వనం గతే
ద్విజాన్ ప్రస్థాపయామాన నలదర్శన కాంక్షయా ॥
29. శ్లో॥ తతః చేదిపురీం రమ్యాం సుదేవో నామవై ద్విజః
విచిన్వా నోఽథ వై దర్భీం అపశ్యత్ రాజవేశ్మని ॥
30. శ్లో॥ అభిజ్ఞాయ సుదేవం తం దమయన్తి యుద్ధిష్ఠిర
పర్యపృచ్ఛత తాన్ సర్వాన్ క్రమేణ సుహృదః స్వకాన్ ॥

31. శ్లో॥ తతః సా న చిరాదేవ విదర్భానగమత్ పునః
తాం తు బంధుజనః సర్వః ప్రహృష్టః సమపూజయత్ ॥
32. శ్లో॥ దమయస్తీ నలం ప్రాప్తుం ఉపాయేన స్వయంవరం
సందిశ్య ఋతుపర్ణస్య నగరం ప్రావయత్ ద్విజమ్ ॥
రథస్య సారథిం కృత్వా బాహుకాఖ్యం నలం తదా—
33. శ్లో॥ విదర్భానగమత్ రాజా ఋతుపర్ణః నలేన సహ
గృహీత్వా చాశ్వహృదయం దత్వా చాక్షజ్ఞతాం పథి ॥
34. శ్లో॥ బాహుకో రథమాదాయ రథశాలాముపాగమత్
స్వయం చాశ్వాన్ సమాశ్వాస్య రథోపస్థ ఉపావిశత్ ॥
35. శ్లో॥ స్వరూపిణం తు భర్తారం దృష్ట్వా భీమసుతా తదా
ప్రాక్రోశదుచ్చైరాలింగ్య పుణ్యశ్లోకమనిందితా ॥
36. శ్లో॥ ఋతుపర్ణోపి శుశ్రావ బాహు కచ్ఛద్మి నం నలం
దమయన్త్యై సమాముక్తం జహృషే చ నరాధిపః ॥
37. శ్లో॥ సమాస ముష్య కౌన్తేయ భీమమామంత్ర్య నైషధః
పురాదల్ప పరీవారః జగామ నిషధాన్ ప్రతి ॥
38. శ్లో॥ తతః ప్రావర్తత ద్యూతం పుష్కరస్య నలస్య చ
ఏకపాణేన వీరేణ నలేన స పరాజితః ॥
39. శ్లో॥ అగతాయాం తు వై దర్భ్యాం సపుత్రాయాం నలో నృపః
వర్తయామాస ముదితో దేవరాడివ నందనే ॥

40. శ్లో॥ కర్కోటకస్య నాగస్య దమయన్త్యాః నలస్య చ
 ఋతుపర్ణస్య రాజర్షేః కీర్తనం కలినాశనమ్ ॥
 (మ హా భా ర తా త్)

అభ్యాసః

1. ప్రశ్నాః —

1. హంసః దమయన్తిం కిం అబ్రవీత్ ?
2. కీదృశః సంగమః గుణవాన్ భవేత్ ?
3. కల్ప్ప్రభావేణ నలః పనే కిం కృతవాన్ ?
4. నలః కం శాపాత్ అమోచయత్ ?
5. రాజా ఋతుపర్ణః నలాయ కాం విద్వాం దత్తవాన్ ?
2. 'కర్కోటకస్య నాగస్య' అను శ్లోకమును కంఠస్థము చేయుము.
3. 'అభాషత' అను క్రియను మూడు పురుషములలోను వ్రాయుము.
4. క్రింది పదములకు పర్యాయపదములను వ్రాయుము :—
  1. సర్పః
  2. వనం

7. 'ఆంధ్ర కేసరి' ప్రకాశః

అక్షరములు :-

ఏకదా = ఒకప్పుడు

వక్షః = గుండెభాగము

తామశాటికా = పట్టు చీర

గోలికాస్త్రం = తుపాకి

పంచ వింశతిః = ఇరవై ఐదు

ఆరక్షకాః = పోలీసులు

క్రోశః = రెండు మైళ్లు

బహువారం = చాలమార్లు

అకళంకం = మచ్చలేకుండా

సప్తతి = డెబ్బది

అస్మాకం ఆంధ్రదేశస్య ప్రథమః ముఖ్యమంత్రి టంగుటూరి ప్రకాశ మహాదయః. ఏషః ధీరః, దయాళుః, వివేకీ, మహానాయకః చ.

ప్రకాశ నామధేయః ఏషః ఆంధ్రదేశే ఒంగోలు మండలే 1872 సంవత్సరే జాతః. జన్మకనకవర్తినామ్నిగ్రామే. అన్యమాతా సుబ్బమ్మా భిదా, పితా కృష్ణయ్య నామధేయః. ఏతేషాం కుటుంబః ధనహీనః ప్రకాశస్య ప్రాథమిక విద్యాభ్యాసః వల్లూరు గ్రామే. ఉన్నతపాఠశాలా విద్యా నాయుడుపేట, ఒంగోలు నగరయోః ప్రావర్తత. అన్య కుటుంబస్య కష్టదశాం పశ్యత— ఏకదా పరిజ్ఞానల్కార్థం ప్రకాశస్య త్రిణి రూప్యకాణి ఆవశ్యకాని అభవన్. గృహే ధనం న ఆసీత్. తదా ఏకస్యా రాత్రౌ ప్రకాశః పంచవింశతి క్రోశాంతరం స్వబంధూనాం గ్రామం పాదగమనేన ప్రాప్య తత్ర అపి అలబ్ధధనః నివృత్తః. తతః తన్యమాతా

స్వక్షేమశాటికాం విక్రేయ పరిక్షేపం రూప్యకత్రయం దత్తవత్తి. విద్యా
సాధనే దృఢదీక్షావతాం ధనహీనానాం బాధాః ఏవంవిధాః. అనంతరం
శ్రీ హనుమంతరాయ నామా ఉపాధ్యాయః ప్రకాశస్య విద్యావృద్ధ్యై అతీవ

సహాయకః బభూవ. తేన ఉపాధ్యాయేన సహైవ ప్రకాశః రాజమహేం
ద్రవరం గత్వా మెట్రిక్ పరీక్షయాం ఉత్తీర్ణః అభవత్. నాటకకళాయాం
అపి ప్రవీణః ప్రకాశమహోదయః చంద్రమతీ సత్యభామాది స్త్రీవేష
ధారణేన ప్రేక్షకాన్ అతీవ ప్రాహర్షయత్. మెట్రిక్ పరీక్షయాం
ఉత్తీర్ణః అసౌవివాహానంతరం మద్రాస్ నగరం గత్వా న్యాయశాస్త్ర పరీక్ష
యాం విజయమవాప. పునః రాజమహేంద్రవరం సమాగత్య న్యాయ
వాదవృత్తిం స్వీచకార. న్యాయవాదీ ప్రకాశమహాశయః పురప్రముఖః

భూత్వారాజ మహేంద్రవర నగరపాలక సంస్థాయాః అధ్యక్ష పదవీం
అలంచకార. తదా ఏషః ప్రతిదినం అశ్వం ఆరుహ్య నగరవీధీషు
సంచరన్ శ్రద్ధాఘ్నః నగర పరికుభ్రతా పర్యవేక్షణం కరోతి స్వ.మిత్రేషు
శత్రుషు చ సమదృష్టిః ఆసీత్. ఏవం సః తాం అధ్యక్షపదవీం అకళంకం
నిరవహాత్.

అనంతరం బారిష్టర్ స్వామినాథస్య సూచనానుసారం ఇంగ్లాండ్
దేశం గత్వా బారిష్టర్ నామక ఉన్నతన్యాయశాస్త్ర పరీక్షయాం ఉత్తీర్ణః
భారతదేశం అగతవాన్. తతః ప్రకాశమహాభాగః మద్రాస్ నగరే
అచిరేణ ఏవ న్యాయవాదిషు లబ్ధిప్రతిష్ఠః బభూవ. అధికం ధనమపి
ఆర్జితవాన్.

ఏతదంతరే గాంధీమహాత్మనః స్వాంతంత్ర్యోద్యమ శంఖనాదః
అఘ్రాయత. దక్షిణ భారతదేశే ప్రకాశమహోదయః ఏవ సత్యాగ్రహో
ద్యమే సర్వప్రథమం కృతశపథః బభూవ. అహో! అస్యభారత జననీ
దాస్య విమోచనదీక్ష. ఏషః న్యాయవాద వృత్తిమపి పరిత్యక్తవాన్. ఆయం
'స్వరాజ్య' నామ్నీం ఆంగ్లపత్రికాం సంస్థాప్య ప్రభావాత్త్రికాభిరచనాభిః
జనాన్ సర్వాన్ ఉత్తేజితాన్ చకార. 'స్వరాజ్య' పత్రికాయాః సంచాలనార్థం
స్వార్జితం ధనం సర్వం వ్యయితవాన్. రాజమండ్రి, ఒంగోలు,
మద్రాస్ నగరేషు స్థితాని స్వీయభవనాని అపి విక్రీతవాన్. ప్రకాశ
మహాశయస్య ఉద్యమదీక్షా త్యాగహృదయం చ ఏతాదృశమ్.

అపి చ ప్రకాశమహోదయస్య శౌర్యం ధైర్యం చ పశ్యత—
స్వతంత్రతాం ప్రాప్తుం భారతీయానాం అర్హానర్హపరిశీలనార్థం నైమన్

సప్తకం అస్మాకం దేశే ప్రవిష్టమ్. తదా మద్రాన్ నగరే ప్రకాశస్య నేతృత్వే మహాన్ ప్రతిఘటనోద్యమః ప్రాచలత్. గోలికాస్త్రధారిణః ఆరక్షకాః అధికారిణః చ ఆగతాః. ధీరః అస్మాకం ప్రకాశః ఆరక్షకానాం పురతః గత్వా స్వీయం వక్షోభాగం ప్రదర్శ్య “భవంతః ధీరాః చేత్ ప్రథమం మాం మారయన్తు” ఇతి సింహ గర్జనంచకార. యుటితి ఆశ్చర్యేణ ఆరక్షకాః గోలికాస్త్రాణి అవనతాని అకుర్వన్. అతః ఏవఏషః ‘ఆంధ్రకేసరీ’ ఇతి కీర్తితః. ఏవం ‘ఆంధ్రకేసరీ’ ప్రకాశః ఆంధ్రదేశస్య శౌర్యపతాకాం విహాయ నే విరాజయామాస.

భారతవిముక్తిశీసమరే ప్రకాశమహాభాగః బహువారం కారాగారే బంధీకృతః. సప్తతి తమ వయోవస్థస్థాయాం ఏషః సంస్కృతభాషాం అభ్యస్య కారాగారే ఏవ ప్రస్థానత్రయస్య భాష్యం వ్యరచయత్.

ప్రకాశమహాశయః ఆంధ్రదేశస్య ప్రథమః ముఖ్యమంత్రి అపి అభవత్. విజయవాడనగరే కృష్ణానద్యాః ఉపరి నేతునిర్మాణారంభః అనేన ఏవ కృతః. అతః ఏవ తం నేతుం అధునా ‘ప్రకాశంబారేజ్’ నామ్నా వ్యవహరన్తి. గ్రామేషు పానజలం, విద్యాలయః, వైద్యాలయః, ప్రజాన్యాయాలయః, ప్రయాణ మార్గనిర్మాణాదయః సాధనీయాః ఇతి అస్య ఆశయః.

మహోన్నతస్య ప్రకాశస్య జన్మనా ఆంధ్రదేశః ధన్యః అభవత్. విశేషేణ ప్రకాశమహాశయాయ జన్మ ప్రదాయ ప్రకాశం ప్రాప్య ఒంగోలు మండలం ‘ప్రకాశంజిల్లా’ ఇతి అధునా అభిధేయతే.

అస్య మహాత్మనః ధీరతా, త్యాగశీలః కార్యదీక్షా చ బాలాన్
ఉత్తమ నాయక లక్షణ సంపన్నాన్ కరోతు ఇతి ఆశాస్మహే.

అభ్యాసః

ప్రశ్నాః -

1. ప్రకాశమహాదయః కస్మిన్ మండలే కస్మిన్ గ్రామే చజాతః?
2. సః నాటకేషు కైఃవేషైః ప్రేక్షకాన్ అరంజయత్?
3. ప్రకాశమహాశయః కాంపత్రికాం స్థాపితవాన్?
4. ప్రకాశస్య సింహగర్జనేన ఆరక్షకాః కిం అకుర్వన్?
5. సః కియతి వయసి సంస్కృత భాషాభ్యాసం కృతవాన్?

2. ఈ పాఠములో 'ఇతడు' అను అర్థము గల మూడు పదములను గుర్తించుడు.

3. ఛాళీలు పూరించుము :-

1. ప్రకాశః ————— ఇతి కీర్తితః.
2. రాజమహేంద్రవరే ప్రకాశమహాభాగః ————— పదవిం అలంచకార.
3. ఇంగ్లాండ్ దేశే ————— పరీక్షాయాంకాశ ప్రః ఉత్తీర్ణః.
4. కారాగారే ప్రకాశః ————— భాష్యం వ్యరచయత్.

4. సంఖ్యావాచకాః శబ్దాః:-

దశ = పది

వింశతిః = ఇరువది

త్రింశత్ = ముప్పది

చత్వారింశత్ = నలుబది

పంచాశత్ = ఏబది

షష్ఠిః = అరువది

సప్తతిః = డెబ్బది

అశీతిః = ఎనుబది

నవతిః = తొంబది

శతమ్ = వంద

5. 'అష్టాకం' అనుపదమునకు విభక్తి, ఇతర వచనములు తెలుపుము.

6. క్రింది శబ్దములకు పర్యాయపదములను వ్రాయుము.

1. రాత్రిః

2. సింహః

8. ధేనుః

అర్థా :—

ప్రాయశః = తరచుగా

వత్సతరః = కోడెదూడ

స్వాదుతరం = మిక్కిలిరుచిగలది

లలాటః = నొసలు

మాతృస్తన్యం = తల్లిపాలు

పరితః = చుట్టు ప్రక్కల

తర్జకః = అప్పుడే పుట్టినదూడ

పిణ్యాకః = పిండి

ప్రజాహీనః = సంతానము లేనివాడు

ధేనుః మంగళకరీ. భారతీయాః హైందవాః ధేనుం పూజయన్తి.
ధేనవః ఇహపరసాధనే అతీవ ఉపకుర్వన్తి. ఏతాః ధవళ కపిల
అరుణ వర్ణేషు దృశ్యన్తే. కిన్తు ప్రాయశః సర్వత్ర ధవళవర్ణాః ఏవ
పశ్యామః.

ధేనునాం క్షీరం స్వాదుతరం ఆరోగ్యప్రదం చ. ఏతత్క్షీరం
శిశూనాం మాతృస్తన్యమివ తేజోబలవృద్ధికరమ్. ధేనుక్షీరం ఔషధేషు,
పథ్యాహారరూపేణ, దైవపూజాస్థు పవిత్ర పంచామృతే చ ఉపయుజ్యతే.

ధేనునాం తర్జకాః ఉత్పతన్తః ఇతఃతతః ధావన్తః, క్రేడన్తః
బాలాః ఇవ నయనానందం కుర్వన్తి. పత్నతరాః వృషభాః భవన్తః
కర్షకస్య మిత్రాణిభవన్తి. హలేన భూమిం కర్షన్తి, శకటాన్
వహన్తి చ.

ధేనునాం మూత్రం అపి ఆశౌచపరిహారే, కేషుచిత్ ఔషధేషు
చ ఉపయుక్తం భవతి. గోమయేన వనితాః గృహశుద్ధిం కుర్వన్తి.
గోమయశుద్ధాని గృహాణి ఆరోగ్య శ్రీయా శోభన్తే. గోమయేన
విభూతిః క్రియతే. విభూతిధారణేన లలాటః కాన్తిమాన్ భవతి.
జ్ఞానం ఉద్బీప్తం భవతి. శివస్య ఏతత్ భస్మ ప్రీతికరమ్.

ధేనునాం దేవానాం చ సాన్నిహిత్యం జానన్తు. శ్రీకృష్ణః
గోపాలనేన గోపాలకృష్ణః బభూవ. శివః నందిపాహనః వర్తతే.
గావః 'అంబా' ఇతి సంస్కృతశబ్దం ఉచ్చరన్తి ఇవ సన్తి. తదను
గుణమేవ వయమపి 'అమ్మా' ఇతి వదామః. ఏతత్ చిత్రం ఖలు.

పురాణేషు కామధేనుః సర్వకామదాయినీ ఇతి కథితా. తస్యాః సంతతిః ఏవ అస్మాకం ధేనుః. అతః ఏషా అపి అస్మాకం కామాన్ పూరయతి. పరలోకగతానాం పితౄణాం సద్గతికల్పనార్థం గోదానం చ క్రియతే.

ధేనూనాం ముఖానికాన్తి మయాని శోభంతే. ఆధునికాః శాస్త్రజ్ఞాః అపి ధేనూనాం ముఖాని పరితః విశిష్టః కాన్తిమండలః వర్తతే ఇతి ధృవీకృతవంతః. అతః ఏవ గోషు లక్ష్మీః తిష్ఠతి ఇతి వదన్తి.

గ్రావః గ్రాసేన, పిశ్యాకేన, నీరాదినా చ అనుదినం శ్రద్ధయా పాలనీయాః. వృద్ధాః రోగగ్రస్తాః అపి గావఃరక్షణీయాః. ఏతే నిందా వచనైః న దూషణీయాః. కఠినతరం న తాడనీయాః. గవాం అశ్రూణి అస్మాకం సంపదం హరన్తి.

పురా ప్రజాహీనః రాజా దిలీపః సుదక్షిణా సహితః ఋషేః వశిష్ఠస్యఅశ్రమం గత్వా నందినీధేను నేవయా పుత్రం అలభత. ఏవం ధేనుః సమస్తాభీష్టదాయినీ. అతః ఏషా సర్వైః పూజ్యా.

“గవామంగేషు తిష్ఠన్తిభువనాని చతుర్దశ”, “గోబ్రాహ్మణేభ్యః శుభమస్తు నిత్యం” ఇత్యాది వచనైః అస్మాకం ప్రాచీనాః ధేనూనాం మహత్వం సూచితవంతః.

అభ్యాసః

1. ప్రశ్నాః —

1. ధేనూనాం క్షీరం కీదృశమ్ ?

2. తర్లకాః కథం నయనానందం కుర్వన్తి ?

3. గోమయ శుద్ధాని గృహాణి కథం శోభన్తే ?

4. గావః కథం పాలనీయాః ?

2. వర్ణవాచకాః శబ్దాః:-

ధవళః = తెలుపు

కపిలః = లేత ఎరుపు

అరుణః = ఎరుపు

హరిద్రః = పసుపు

నీలః = నీలము

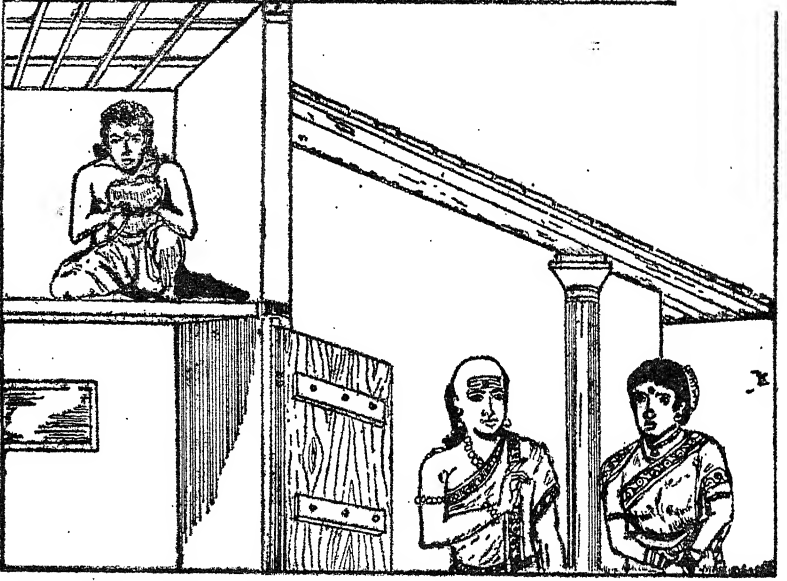
శ్యామలః = నలుపు

పీతః = ఆకు పచ్చ

3. దేనుముద్దిశ్య దశ వ్యాని లిఖత.

4. 'రాజా' అను పదమునకు పర్యాయపదములను వ్రాయుము.

9. భారవి: (గేయమ్)

1. ధరానగరే రాజా భోజో
రరాజ పూర్వం విఖ్యాతః
ధరానికపే పద్మపురాఖ్యం
తస్మిన్ ఆసీత్ విబుధగృహమ్ ॥

2. సతీ సుశీలా, పతిః శ్రీధరః
పండితవర ఇతి ప్రఖ్యాతః
అయోరాత్మాజః భారవినామా
బాల్యే కవిరిత ప్రాప్తయశాః ॥
3. సర్వే భారవికవితావిభవం
స్తువన్తి పరమభినందన్తి
పితా శ్రీధరః తూష్ణిమాసీత్
పుత్రప్రస్తుతి విముఖోఽసౌ ॥
4. త్వయి మాత్సర్యం పితురితి కేచిత్
కల్పితవన్తః దుష్పద్ధిం
భారవిరేతత్ సత్యం మత్వా
పితరం హన్తుం నిశ్చితవాన్ ॥
5. గృహే ప్రకోష్ఠస్యాట్టకోపరి
పాషాణేన సహితోఽసౌ
నిరీక్షతే స్మ నిలీయ సమయే
పితుః శిరసి తం పాతయితుమ్ ॥
6. ప్రకోష్ఠమధ్యే ప్రవిష్టవన్తౌ
మాతాపితరౌ జల్పన్తౌ
ఉపవిష్టం తం భర్తారం సా
భారవికోపం న్యవేదయత్ ॥

7. దరహాసేన స రాజితవదనః
జగాద పత్నీం సాసునీయం
పితుః ప్రశంసా పుత్రప్రతిభాం
నైవ వర్ధయేత్ సీతిరియమ్ ॥
8. పితుః ప్రవచనం శ్రుత్వా బాలః
భారవిరాయాదవరుహ్య
జనకపదద్వయముపగృహ్యసౌ
క్షమాం చ దండం ప్రార్థితవాన్ ॥
9. శ్వశురగృహే సంవత్సరవాసం
దండం జనకో సూచితవాన్
కవిః భారవిః శ్వశుర నివాసం
సాయం 'లక్ష్మీపుర'మాప. ॥
10. శ్వశురః శ్వశ్రూః శ్యాలాః పత్నీ
జామాతరమతి సంతుష్టాః
స్వాగతముక్త్యా సమాదరేణ చ
సత్కృతవన్ : దినత్రయమ్ ॥
11. తస్యాగమనే హేతుం జ్ఞాత్వా
అదరభావం విహాయ తే
చతుర్థదివసాదారభ్యైవ
చీమన్తం తం చిక్చక్రుః ॥

12. శ్వశూరసకృత్ శ్వః గచ్ఛేం
శ్వశూరః శ్యాలాః శశ్వత్ తం
శ్రమభరకర్మసు శ్రాన్త శరీరం
భిన్నాత్మానం కృతవన్తః ॥
13. అహోరాత్రిషు క్షేత్రపాలనే
నియుజ్య ప్రతిదినమదయాస్తే
శ్యాలాః తస్మై శాకవిహీనం
ప్రేషితవన్తః శేషాన్నమ్ ॥
14. భారవేః సతీ భృశం దుఃఖితా
పత్యుః విపదః పశ్యన్తి
గచ్ఛతి కాలే అగత ఏవ
వధూజనానాం వ్రతమాసః ॥
15. శ్రావణమాసే భృగువాసరవ్రత
పాలనోత్సుకా బభూవ సా
కిన్తు సోదరాః న దదుః తస్మై
ధనం శాటికా క్రిణార్థమ్ ॥
16. దుఃఖితవదనాం రమణీం దృష్ట్వా
స్వీయ కిరాతార్జున కావ్యాత్
భారవిరేకం శ్లోకం దత్త్వా
వణిజః నికటం ప్రేషితవాన్ ॥

17. శ్లో॥ “సహసా విదధీత న క్రియాం
అవివేకః పరమాపదాం పదం ।
వృణుతే హి విమృశ్యకారిణం
గుణలుబ్ధాః స్వయమేవ సంపదః ॥
18. శ్లో॥ దృష్ట్వా ముముదే స వణిక్
కవేస్తు పత్త్యై శాట్యాదిం
ప్రదదౌ నితరాం హృష్టా స్యాపి
వ్రతమా చరితుం గతా గృహమ్ ॥
19. వణిక్ స్వవత్త్వి దుశ్శీలేతి
హస్తుమేకదా నిశ్చిత్య
భాగ్యవశాత్ సః భారవిశ్లోకం
దృష్ట్వా సమ్యక్ విచార్య చ
20. నిరపరాధినీం జ్ఞాత్వా పత్నీం
విరతః యత్నాత్ క్రోధయుతాత్
మహాకవీనాం వచనమహత్త్వం
పశ్యత రక్షతి ప్రాణాంశ్చ ॥

అభ్యాసః

1. ‘సహసా విదధీత న క్రియాం’ అను శ్లోకమునకు భావము—

ఏ పనియు తొందరపడి చేయకూడదు. తెలివితక్కువతనము ఆపదలు
ంచును. ఆలోచించి పనిచేయు వారికి విజయ సంపదలు చేకూరును.

2. బంధువాచకాః శబ్దాః—

మాతా = తల్లి; పితా = తండ్రి; అగ్రజః = అన్న; అగ్రజా = అక్క;
 అనుజః = తమ్ముడు; అనుజా = చెల్లెలు; పుత్రః = కొడుకు;
 సుతా = కుమార్తె; శ్వశురః = మామ; శ్వశూః = అత్త; శ్యాలః = బావ;
 స్వషో = కోడలు; పత్ని = భార్య.

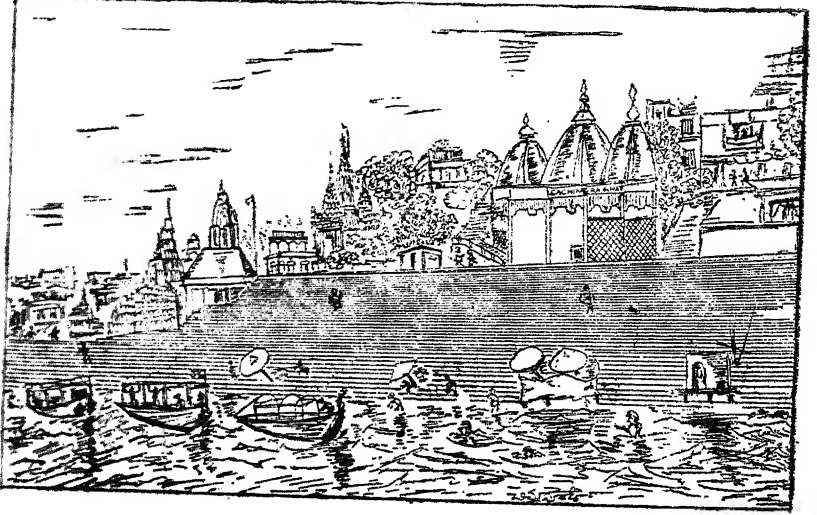
3. వాసరాః (వారములు)

1. భానువాసరః = ఆదివారము
2. ఇందువాసరః = సోమవారము
3. భౌమవాసరః = మంగళవారము
4. సౌమ్యవాసరః = బుధవారము
5. బృహస్పతివాసరః = గురువారము
6. భృగువాసరః = శుక్రవారము
7. మందవాసరః = శనివారము

4. 'త్యయి' అను పదమునకు విభక్తి, ఇతర వచనములు వ్రాయుము.

10. కాళీక్షేత్రం

[కాళీక్షేత్ర పితామహస్య పౌత్రస్య చ సంవాదః]

పితామహః:- ఏతత్ కాళీక్షేత్రమ్. భారతదేశే స్థితేషు పుణ్యక్షేత్రేషు ఇదం పావనతమమ్.

పౌత్రః:- అహో! ఇదం నగరం కియత్ సుందరమ్. పితామహా: ఏషా కాళీ ఖలు. కిమర్థం తస్మిన్ ఫలకే వారణాసీ ఇతి లిఖితం అస్తి?

పితా:- కాళీక్షేత్రస్య ప్రాక్ పశ్చిమ భాగయో: వరుణా, అసీ ఇతి ద్వే ఉపనద్యో ప్రవహతః. అతః కాళీ 'వారణాసీ' ఇత్యపి అభిధీయతే.

పా:- అస్యాం కాశ్యాం అనేకేదేవాలయాః దృశ్యన్తే. ఏతేషు ప్రధానతమః దేవాలయః కః? కం దేవం ద్రష్టుం భక్తాః సహస్రశః ప్రతిదినం ఆయాన్తి?

పి:- కాశీక్షేత్రే జగత్ పితరౌ పార్వతీ పరమేశ్వరౌ అన్నపూర్ణా విశ్వేశ్వరౌ ఇతి నామభ్యాం విరాజేతే. అత్రస్థితః శివః కాశీవిశ్వేశ్వరః ఇతి ప్రసిద్ధః. అతః సర్వైః విశ్వేశ్వరాలయః దర్శనీయః.

పా:- అస్మిన్క్షేత్రే గంగాస్నానం పవిత్రమితి కిమర్థం కథయన్తి

పి:- గంగా ముక్తి దాయినీ పరమ శివప్రియాచ. అతః అస్యాం నద్యాం భక్తాః శివనామ ఉచ్చరంతః పవిత్రస్నానం కుర్వన్తి. అన్యదపి కారణం - ఏషా 'భాగీరథీ' ఖలు.

పా:- భాగీరథీ ఇతి కిమర్థం వదన్తి?

పి:- భగీరథః నామ ఋషిః పాతాళలోకే మృతానాం స్వపితృణాం ఉత్తమలోక సిద్ధ్యర్థం తేషాం భస్మోపరి గంగాం ప్రవాహ్య తాన్ పుణ్యలోకాన్ ప్రాపయితుం సమీ హితవాన్. సః గంగాం భూమిం ఆనేతుం తపః చకార. తపః ఫలేన గంగా ఆకాశాత్ శివశీర్షం, శివశార్వాత్ హిమగిరి శిఖరం, హిమాద్రిశిఖరాత్ బదరీ నారాయణ హరిద్వారప్రయాగ కాశీక్షేత్రాణాం ద్వారాపూర్వసముద్రం తతః పాతాళం చ ప్రాప్య మృతానాం తస్య పితృణా

సద్గతిం ప్రాపితవతి. ఏవం భగీరథేన తపః ఫలరూపేణ
ఆసీతా ఏషా 'భాగీరథీ' నామ్నీ. అతః అపి గంగానద్యాం
స్నానం పవిత్రతమమ్.

పా:- పితామహా! తత్రవశ్య. తే జనాః తత్ర విశేషేణ స్నానం
కుర్వన్తి.

పి:- సః హరిశ్చంద్రఘట్టః. సత్యవ్రతః హరిశ్చంద్రః
విశ్వామిత్రేణపరీక్షికాలేశ్వశానపాలకఃకృతః. తస్యాఃఏవ
శ్వశాన భూమేఃసమిపేన్ధితః గంగాతీరః హరిశ్చంద్రఘట్టః.
అన్యః అపి అన్తి ప్రసిద్ధః ఘట్టః.

పా:- సః కః ?

పి:- సః మణి కర్ణికా ఘట్టః.

పా:- మణికర్ణికా ఇతి అభిధానం కిమర్థమ్?

పి:- తస్య కథాం శ్రుణు. కాశీనగరే ఏకత్ర జనార్దనః
స్వచక్రేణ ఏకంతటాకం అఖనత్. తతఃసః 'చక్రఘ్న-
రిణీ' ఇతి అభిధీయతేస్మ. తస్మిన్ తటాకే శివస్య దక్షిణ
కర్ణాత్ ఏకా మణికర్ణికా చ్యుతా పతితా. అతః ఏషః
అధునా మణికర్ణికాఘట్టః ఇతి అభిధీయతే.

పా:- పితామహా! స్నానానంతరం భక్తాః కుత్ర గచ్ఛన్తి?
కింకుర్వన్తి?

పి:- గంగాస్నానానంతరం సర్వే ప్రథమం దేవీం అన్నపూర్ణాం.
అనంతరం గణపతిం చ సంసేవ్యతతః జ్ఞానవాపీం ప్రదక్షిణే
కృత్య, తదుపరి విశ్వేశ్వరం పూజయన్తి. పూజానంతరం
మందిర శిఖర దర్శనం సంపాదయన్తి.

పౌ :- దేవాలయే సాయం పూజాసమయే విశేషః అస్తి ఇతి
శ్రుతం:

పి:- అస్తి. సాయం శివః నాట్యాచార్యః భూత్వా నాట్యం కరోతి
ఇతి పురాణేషు ప్రస్తుతః. అతః సాయం సప్త ఫణాయుత
రజత నాగేంద్రేణ శివం అలంకుర్వన్తి. శివతాండవ స్తోత్రం
పఠన్తః కర్పూరద్రవీపనీరాజనం సమర్పయన్తి.

పౌ:- అస్మిన్ క్షేత్రే విఖ్యాతాః కే నివాసం చక్రుః ?

పి:- భగవాన్ వేదవ్యాసః కాశ్యాం ఏవ ఉవాచ. మహాకవిః వాల్మీకిః
అపి అస్మిన్ క్షేత్రే ఏవ రామాయణం వ్యరచయత్. ఏషా
సంస్కృతభాషాయానివాసభూమిః ఇత్యపి వక్తుం శక్యమ్.

పౌ:- మహాన్ సంతోషః. సంస్కృతభాషా అత్ర కథం విలసత్

పి:- శ్రుణు, సంస్కృత భాషాయాం మహాపండితాః భా
దీక్షితాదయః అత్ర ఏవ జాతాః. అస్మిన్ నగరే సంస్కృ
విశ్వవిద్యాలయః అస్తి. అపి చ సర్వేషాం సంస్కృ
గ్రంథానాం ముద్రణార్థం 'చౌఖంబా' ముద్రణాలయః
ఏవ విరాజితే.

పా :- ధన్యో హం సర్వైః జనైః ఏతదవశ్యం దర్శనీయం
క్షేత్రమేవ.

పి :- ఆమ్. యతః ఇదం కాశీక్షేత్రం, పుణ్యక్షేత్రం, విజ్ఞానక్షేత్రం,
విహారక్షేత్రం, చ. అత్ర మృతః జంతుః శివసాయుజ్యం
ప్రాప్నోతి. 'కాశ్యాంతు మరణాత్ ముక్తిః' ఇతి వదన్తి.

పా :- పితామహ! ధనహీనాః కాశీం ఆగన్తుం న శక్తాః ఖలు. తేకథం
తరేయః ?

పి :- తే కాశీగమన భావనయా అపి ముక్తిం భజేయః. అత్ర
ప్రమాణ శ్లోకః -

అహం కాశీం గమిష్యామి తత్రైవ నివసామ్యహం ।

ఇతి బ్రువాణః సతతం కాశీవాస ఫలం లభేత్ ॥

అభ్యాసః

1. ప్రశ్నాః:-

1. కాశీ 'వారణాసి' ఇతికిమర్థం అభిధీయతే ?
2. కాశీక్షేత్రే పార్వతీ పరమేశ్వరౌ కథం విరాజేతే ?
3. కాశ్యాం పవిత్రపుణ్యే కా ?
4. కాశీం గన్తుం అశక్తాః కథం ముక్తిం భజేయః ?

2. 'అహం కాశీం' అను శ్లోకమును కంఠస్థము చేయుము.

అమరకోశ :

దేవతలు :- శ్లో ॥ అమరా నిర్జరా దేవాః త్రిదశా విబుధాసురాః
సుపర్వాణః సుమనసః త్రిదివేశాదివౌకసః ॥

వినాయకుడు :- శ్లో ॥ వినాయకో విఘ్నరాజద్వైమాతురగణాధిపాః
అప్యేకదంత హేరంబలంబోదర గజాననాః ॥

కుమారస్వామి :- శ్లో ॥ కార్తికేయో మహాసేనః శరణ్మా షడాననః
పార్వతీనందనః స్కందో సేనానీరగ్నిభూః
గుహః ॥

శ్లో ॥ బాహులేయః తారకజిత్ విశాఖః శిఖివాహన
షాణ్మాతురః శక్తిధరః కుమారః క్రౌ
దారణః ॥

అగ్ని :- శ్లో ॥ అగ్నిః వైశ్వానరో వహ్నిః వీతిహోత్ర
ధనంజయః కృషీటయోనిః జ్వః
జాతవేదాః తనూనపాత్ ॥

మన్మథుడు :- శ్లో ॥ మదనో మన్మథో మారః ప్రద్యుమే
మీనకేతనః కందర్పో దర్పకోనంగ
కామః పంచశరః స్మరః ॥

దేవతా శ్లో || పందై తే దేవతరవః మందారః పారిజాతకః
వృక్షములు :- సంతానః కల్పవృక్షశ్చ పుంసివా హరిచందనమ్ ||

ఆకాశము :- శ్లో || ద్యౌదివౌ ద్యౌః త్రియామభ్రం వ్యోమపుష్కరమం
బరం నభోఽన్తరిక్షం గగనం అనంతం సురవర్త్త
ఖమ్ ||

భూమి :- శ్లో || భూర్భూమిరచలాంతా రసా విశ్వంభరాస్థిరా
ధరాధరిత్రీ ధరణీః క్షేణీః జ్యా కాశ్యపీ క్షితిః
సర్వంసహా వసుమతీ వసుధోర్వి వసుంధరా
గోత్రాకుః పృథివీపృథ్వీఞ్మృతవనిః మేదిసీ మహీ ||

కొండ :- శ్లో || మహేంద్ర శిఖరిఞ్మృతభృత్ అహార్యధర పర్వతాః
అద్రిగోత్ర గిరి గ్రావాః చలశైల శిఖోచ్ఛయాః ||

సముద్రము :- శ్లో || సముద్రోఽభిరకూపారః పారావారః సరిత్పతిః
ఉదన్వానుదధిః సింధుః సరస్వాన్ సాగరోఽర్జవః
రత్నాకరోజలనిధిః యాదః పతిరపాంపతిః ||

నది :- శ్లో || తరంగిణీ శైవలినీతటినీ హ్రాదినీ ధునీ ప్రోతస్వినీ
ద్వీపవతీ స్రవస్తీ నిమ్నగాఽపగా ||

వృక్షము :- శ్లో || వృక్షో మహీరుహః శాఖీ విటపీ పాదపః తరుః
అనోకహః కుటః శాలః పలాశీ ద్రుద్రుమాగమాః ||

- అడవి :- అటవ్యరణ్యం విపినం గహనం కాననం వనం.
- మామిడిచెట్టు :- ఆమ్రః మాతో రసాలోఽసౌ సహకారోఽతి సౌరభః.
- మనుష్యులు :- మనుష్యా మానుషా మర్త్యాః మనుజా మానవా నరాః.
- సింహము :- శ్లో॥ సింహో మృగేంద్రః పంచాస్యో హర్యక్షం కేసరీ
హరిః కంఠీరవో గజరిపుః పింగదృష్టిః మృగాధిపః॥
- ఏనుగు :- శ్లో॥ దస్తీ దస్తా వశో హస్తీ ద్వీరదోఽనేకపో ద్వీపః
మతంగజో గజో నాగః కుంజరో వారణః కరీ
- పాము :- శ్లో॥ సర్పః పృథాకుః భుజగో భుజంగోఽహిర్ము
జంగమాః అశీవిషః విషధరః చక్రీవ్యాళః సరీసృపః
- రాజు :- రాజారాట్ పార్థివఙ్మౌ భృత్ నృపభూప మహీక్షీ
- ధనుస్సు :- శ్లో॥ ధనుశ్చాసౌ ధన్వశరాసన కోదండ కార్ము
ఇష్వాసోఽప్యథ కర్ణస్య కాలపృష్ఠం శరాసనమ్
- జండా :- పతాకా వైజయంతీ స్యాత్ కేతనం ధ్వజమస్త్రీయా
- మంచు :- శ్లో॥ అవశ్యాయాస్తు నీహారః తుషారః తుహినం హిమం
ప్రాలేయః మిహికాచాథ హిమానీ హిమసంతతిః॥

రాత్రి :- శ్లో॥ నిశా నిశీధినీ రాత్రిః త్రియామా క్షణదా క్షపా
విభావరీ తమస్విన్యో రజనీ యామినీ తమీ॥

జన్మ :- జనుర్జనన జన్మాని జనిరుత్పత్తి రుద్భవః.

మనస్సు :- చిత్తంతుచేతో హృదయం స్వాంతం హృన్మాన
సంమనః.

సుందరము (అందమైనది):-

శ్లో॥ సుందరం రుచిరం చారు శుషమం సాధు శోభనం కాంతం
మనోరమం రమ్యం మనోజ్ఞం మంజు మంజులిమ్ ॥

అభ్యాసము

శ్లోక పాదముల నన్నింటిని కంఠస్థము చేయవలెను.

శబ్దాః

1. అకారాంతః పుంలింగః రామశబ్దః

	వీకవచనం	ద్వీవచనం	బహువచనం
ప్రథమా విభక్తిః	రామః	రామౌ	రామాః
సంబోధన			
ప్రథమా విభక్తిః	హేరామ	హేరామౌ	హేరామాః
ద్వితీయా విభక్తిః	రామం	రామౌ	రామాన్
తృతీయా విభక్తిః	రామేణ	రామాభ్యాం	రామైః
చతుర్థీ విభక్తిః	రామాయ	రామాభ్యాం	రామేభ్యః
పంచమీ విభక్తిః	రామాత్	రామాభ్యాం	రామేభ్యః
షష్ఠీ విభక్తిః	రామస్య	రామయోః	రామాణాం
సప్తమీ విభక్తిః	రామే	రామయోః	రామేషు
ఏవం కృష్ణః ముకుందః వృక్షః ఇత్యాదయః			

2. ఇకారాంతః పుంలింగః హరి శబ్దః

ప్ర. వి.	హరిః	హరీ	హరయః
సం. ప్ర. వి.	హే హరే	హే హరీ	హేహరయః
ద్వి. వి.	హరిం	హరీ	హరీన్
తృ. వి.	హరిణా	హరిభ్యాం	హరిభిః
చ. వి.	హరయే	హరిభ్యాం	హరిభ్యః

	ఏ.	ద్వి.	జి.
పం.వి.	హరేః	హరిభ్యాం	హరిభ్యః
ష.వి.	హరేః	హర్యోః	హరిణాం
స.వి.	హరా	హర్యోః	హరిషు

ఏవం కవిః అగ్నిః రవిః ఇత్యాదయః

3. ఉకారాంతః పులింగః శంభుశబ్దః

ప్ర.వి.	శంభుః	శంభూ	శంభవః
సం.ప్ర.వి.	శే శంభో	షే శంభూ	షే శంభవః
ద్వి.వి.	శంభుః	శంభూ	శంభూన్
త్వ.వి.	శంభునా	శంభుభ్యాం	శంభుభిః
చ.వి.	శంభవే	శంభుభ్యాం	శంభుభ్యః
పం.వి.	శంభోః	శంభుభ్యాం	శంభుభ్యః
ష.వి.	శంభోః	శంభ్యోః	శంభూనాం
స.వి.	శంభౌ	శంభ్యోః	శంభుషు

ఏవం విష్ణుః భానుః ఇత్యాదయః

4. ఋకారాంతః పులింగః పితృశబ్దః

ప్ర.వి.	పితా	పితరా	పితరః
సం.ప్ర.వి.	పేపితః	షేపితరా	షేపితరః
ద్వి.వి.	పితరం	పితరౌ	పితౄన్

	ఏ.	ద్వి.	బి.
తృ.వి.	పితౄ	పితృభ్యాం	పితృభిః
చ.వి.	పిత్రే	పితృభాం	పితృభ్యః
ప.వి.	పితుః	పితృభ్యాం	పితృభ్యః
ష.వి.	పితుః	పిత్రోః	పితృణాం
స.వి.	పితరి	పిత్రోః	పితృణాం

ఏవం భాతా, జామాతా ఇత్యాదయః

5. ఆకారాంతః స్త్రీలింగః రమాశబ్దః

ప్ర.వి.	రమా	రమే	రమాః
సం. ప్ర. వి.	హే రమే	హే రమే	హేరమాః
ద్వి. వి.	రమాం	రమే	రమాః
తృ.వి.	రమయా	రమాభ్యాం	రమాభిః
చ. వి.	రమాయై	రమాభ్యాం	రమాభ్యః
పం. వి.	రమాయాః	రమాభ్యాం	రమాభ్యః
ష. వి.	రమాయాః	రమయోః	రమాణాం
స. వి.	రమాయాం	రమయోః	రమాసు

ఏవం సీతా లతా భామా ఇత్యాదయః

6. ఈకారాంతః స్త్రీలింగః గౌరీ శబ్దః

ప్ర.వి.	గౌరీ	గౌర్యై	గౌర్యః
సం.ప్ర.వి.	హే గౌరీ	హే గౌర్యై	హే గౌర్యః

ధాతవః

1. భూ సత్తాయాం (అగుట) పరస్మైపదీ

వర్తమానే లట్ (వర్తమాన కాలము) :—

	<u>ఏకవచనం</u>	<u>ద్వివచనం</u>	<u>బహువః</u>
ప్రథమపురుషః	భవతి	భవతః	భవన్
మధ్యమపురుషః	భవసి	భవథః	భవథ
ఉత్తమపురుషః	భవామి	భవావః	భవాః

భవిష్యతి లృట్ (భవిష్యత్ కాలము) :—

ప్ర.పు.	భవిష్యతి	భవిష్యతః	భవిష
మ.పు.	భవిష్యసి	భవిష్యథః	భవిష
ఉ.పు.	భవిష్యామి	భవిష్యావః	భవిష్యా

భూతే లజ్ (భూతకాలము) :—

ప్ర.పు.	అభవత్	అభవతాం	అభ
మ.పు.	అభవః	అభవతం	అభ
ఉ.పు.	అభవం	అభవావ	అభ

విధ్యాశీరాదిషు లోట్ (విధి ఆశీర్వాదము మొదలగునవి) :-

	ఏ.	ద్వి.	బి.
ప్ర.పు.	భవతు భవతాత్ }	భవతాం	భవత్త
మ.పు.	భవ భవతాత్ }	భవతం	భవత
ఉ.పు.	భవాని	భవావ	భవామ

2. వృతు వర్తనే (ఉండుట) ఆత్మనేపదీ

వర్తమానే లట్:-

వర్తతే	వర్తతే	వర్తతే
వర్తసే	వర్తథే	వర్తధ్వే
వర్తే	వర్తావహే	వర్తామహే

భవిష్యతి ల్పట్:-

వర్తిష్యతే	వర్తిష్యేతే	వర్తిష్యంతే
వర్తిష్యసే	వర్తిష్యేథే	వర్తిష్యధ్వే
వర్తిష్యే	వర్తిష్యావహే	వర్తిష్యామహే

భూతే లజ్:-

అవర్తత	అవర్తతాం	అవర్తంత
అవర్తతాః	అవర్తతాం	అవర్తధ్వం
అవర్తే	అవర్తావహి	అవర్తామహి

విద్యాశీరాదిషః లోట:-

<u>ఏ.</u>	<u>ద్వి.</u>	<u>బ.</u>
వర్తతాం	వర్తేతాం	వర్తన్తాం
వర్తస్వ	వర్తేథాం	వర్తధ్వం
వర్తే	వర్తావహై	వర్తామహై

ACC-No. 19133

494.8138

LAK

చు. 3-40

అంబ రానితనం అహుననం

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ పాఠ్యగ్రంథముల ముద్రణాలయమున
ముద్రితము. హైదరాబాదు.